

УДК 368.03

Іонін М.Є., аспірант Донецького національного університету імен Василя Стуса

РИНКОВІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА КОНКУРЕНТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Динамічність та масштаби розвитку страхового ринку України безпосередньо пов'язані із конкурентною ситуацією, концентрацією ринку та предметами суперництва між страховиками. При незначному за мірками провідних держав розмірі страхового ринку його конкурентні параметри представляють інтерес з позицій його майбутнього та забезпечення надійного страхового захисту споживачів. До конкурентних параметрів страхового ринку відносяться систематизовані дані про чинники зовнішнього впливу на страховий ринок через задоволення інтересів учасників ринкових відносин, а також структурування сформованих результатів розвитку страхового ринку за певними критеріями. Зовнішнє оточення страхового ринку є передумовами формування та розвитку чинників впливу на можливості розвитку страхових компаній. Їх дія потребує визначення загроз, які стримують розвиток страхових компаній та знижують рівень їх конкурентного потенціалу. Конкурентний потенціал визначається як можливість страховика до розвитку в умовах суперництва за частку ринку, що забезпечується завдяки формуванню та використанню конкурентних переваг. Основу конкурентного потенціалу компанії складає її економічний потенціал який визначається всіма видами ресурсів, необхідних для провадження страхової діяльності.

Ключові слова: страховий ринок, страхова компанія, конкуренція, конкурентний потенціал, ринкові чинники, ресурси страхової компанії.

Рис. 0, Табл.8, Літ. 11

Ионин М.Е.

РЫНОЧНЫЕ ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА КОНКУРЕНТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СТРАХОВОЙ КОМПАНИИ

Динамичность и масштабы развития страхового рынка Украины непосредственно связаны с конкурентной ситуацией, концентрацией рынка и предметами соперничества между страховщиками. При незначительном по меркам ведущих государств размере страхового рынка его конкурентные параметры представляют интерес с позиций его будущего и обеспечения надежной страховой защитой потребителей. К конкурентным параметрам страхового рынка относятся систематизированные данные о факторах внешнего влияния на страховой рынок через удовлетворение интересов участников рыночных отношений, а также структурирование сформированных результатов развития страхового рынка по определенным критериям. Внешнее окружение страхового рынка выступает как предпосылки формирования и развития факторов влияния на возможности развития страховых компаний. Их действие требует определения угроз, которые сдерживают развитие страховых компаний и снижают уровень их конкурентного потенциала. Конкурентный потенциал определяется как возможность страховщика к развитию в условиях соперничества за часть рынка, что достигается благодаря формированию и использованию конкурентных преимуществ компании. Основу конкурентного потенциала компании составляет ее экономический потенциал, который определяется всеми видами ресурсов, необходимых для осуществления страховой деятельности.

Ключевые слова: страховой рынок, страховая компания, конкуренция, конкурентный потенциал, рыночные факторы, ресурсы страховой компании.

Ionin M.E.

MARKET FACTORS OF INFLUENCE ON THE COMPETITIVE POTENTIAL OF THE INSURANCE COMPANY

The dynamism and scale of the development of the Ukrainian insurance market are directly related to the competitive situation, the concentration of the market and the subjects of rivalry between insurers. With insignificant by the standards of the leading states the size of the insurance market, its competitive parameters are of interest from the perspective of its future and providing reliable insurance protection to consumers.

The competitive parameters of the insurance market include systematized data on the factors of external influence on the insurance market through the satisfaction of the interests of market participants, as well as the structuring of the results of the development of the insurance market according to certain criteria. The external environment of the insurance market acts as prerequisites for the formation and development of factors of influence on the development opportunities of insurance companies. Their action requires the identification of threats that restrain the development of insurance companies and reduce their level of competitive capacity.

Competitive potential is defined as the insurer's ability to develop in the conditions of competition for a part of the market, which is achieved due to the formation and use of the company's competitive advantages. The basis of the company's competitive potential is its economic potential, which is determined by all types of resources necessary for carrying out insurance activities.

Keywords: insurance market, insurance company, competition, competitive potential, market factors, resources of the insurance company.

Актуальність дослідження. Страховий ринок України вважається одним з найбільш динамічним за темпами не лише зростання, але й відновлення. До 2014 року він демонстрував щорічний приріст обсягів надходження страхових платежів до 30%, але в значній мірі це було пов'язане із розвитком так званих «схемних» видів страхування, на що посередньо вказують найбільші за темпами зростання види страхування – фінансові ризики та страхування майна підприємств, що на тлі їх збиткової діяльності викликає певний сумнів щодо наявності у них коштів для забезпечення реального страхового захисту своїх інтересів. У 2014 році відбулося суттєве падіння показників страхового ринку України, який втратив надходження страхових платежів на 13,7% до суми 2013 року. Але вже в 2016 році страховий ринок продемонстрував зростання на 31,4% у порівнянні із 2014 роком, тобто продемонстрував високий рівень здатності до відновлення. Проте існує значна сукупність чинників, які негативно впливають на розвиток ринку та його суб'єктів. Безпосередньо процеси, які відбуваються на страховому ринку є результатом впливу на нього макроекономічних факторів, через дію яких знижується ефективність функціонування страховиків, що відбивається на їх конкурентному потенціалі. Конкурентний потенціал страховика з позицій оцінки його діяльності є:

- одним з ключових показників життєздатності компанії в умовах конкуренції; його рівень визначає ступінь адаптивності до зміни умов на страховому ринку та в економіці в цілому;
- показником усталеності компанії до стресів, визначаючи запас міцності через фактори, за рахунок яких він забезпечується [5].

Страхові компанії стикаються з необхідністю проведення систематичної оцінки свого потенціалу розвитку з метою адаптації до зміни умов функціонування на ринку. З

урахуванням викладеного актуальним є дослідження сукупності ринкових чинників впливу на конкурентний потенціал страхової компанії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку страхового ринку в Україні та особливостями конкуренції на ньому досліджені такими вченими: Акімова Л.М. [1], Слободянюк О.В. [2], Фурман В.М. [7], Гаманкова О.О. [6], Шірінян Л.В. [10] та інші. Наукові пріоритети досліджень зазначених авторів пов'язані з розвитком окремих процесів на страховому ринку, узагальненням теорії страхування та становлення страхового ринку (Фурман В.М., Слободянюк О.В., Гаманкова О.О.), оцінкою тенденцій розвитку конкуренції на ринку у порівнянні із ринком Німеччини (Шірінян Л.В.), визначенням місця страхового ринку України в світовому та європейському просторі (Акімова Л.М.). Проте динаміка економічних та політичних процесів в країні здійснює по деяких напрямках безповоротні зміни, які мають суттєвий вплив на учасників страхового ринку, вимагаючи пошуку нових засобів не тільки швидкого реагування, але й обґрунтування теоретичних та методичних підходів до ідентифікації чинників зовнішнього впливу та оцінки їх наслідків для конкурентного потенціалу страховиків.

Мета статті – визначити ринкові чинники впливу на конкурентний потенціал страхової компанії, базуючись на оцінці стану страхового ринку за критеріями організаційного та фінансового характеру, що мають враховуватися при формуванні конкурентних груп страховиків.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для оцінки та розвитку конкурентного потенціалу страховикам необхідні ефективні інструменти аналізу зовнішнього середовища.

Розрізняють два типи зовнішнього середовища економічного суб'єкту:

- 1) певний вид ринку, у якому безпосередньо функціонує суб'єкт, отримує необхідні йому ресурси і споживачів (для страховиків це страховий ринок);
- 2) макросередовище, яке поєднує чинники загального впливу на суб'єктів будь-яких ринків: демографічні, економічні, природні, науково-технічні, політичні та культурні. За цими чинниками макросередовища визначається стан та напрямки розвитку страхового ринку в країні, його конфігурація й масштаб.

В 2001 році в Україні було сформульовано принципи розвитку страхового ринку: демонополізація страхової справи (конкурентність), верховенство права, системність, стабільність, обмеження присутності держави на страховому ринку, довіра сторін, мотивування інтересу до страхування у учасників ринку [3 - 4]. Проте сучасний стан страхового ринку України за своїми «інституційними і функціональними характеристиками не відповідає завданням розвитку національної економіки і тенденціям світових страхових ринків, що зумовлює його істотне відставання у глобальному процесі формування світової фінансової системи» [1].

«Негативними внутрішніми екстерналіями є: курсова нестабільність, відсутність транспарентності страхового ринку, низька капіталізація, дисбаланс інституціональної структури, нерозвинений фінансовий ринок, брак інвестиційних інструментів, низька якість страхових послуг, обмеженість платоспроможного попиту, корупція» [2].

Стан страхового ринку можна розглядати як своєрідний звіт про рух коштів, що супроводжують операції страхування. Існуючі інформаційні джерела щодо стану страхового ринку в Україні не забезпечують достатнього масиву даних про конкурентне положення компаній, структуру та інтенсивність конкуренції на ринку, що заважає об'єктивній оцінці його реального масштабу, формуванню конкурентної карти ринку та визначенню перспектив розвитку.

Досі не розроблено механізмів збору інформації, аналізу стану страхового ринку та компанії, які сприяли би визначенню конкурентного стану й відповідали запиту учасників ринку щодо оцінки їх конкурентного потенціалу, як базису їх надійності та розвитку.

Не сприяє вирішенню проблеми оцінки діюча система формування звітів про стан страхового ринку України та порядок розкриття інформації про результати страхової діяльності компаній. Слід визнати, що наявність двох видів звітності страховика (фінансової та спеціалізованої звітності, що надається Нацкомфінпослуг України) є пережитком ранньої системи нагляду та регулювання страхової діяльності. Перехід страховиків до нових форм фінансової звітності частково вирішив проблему інформаційної закритості – відтепер в звітах є дані про валові та чисті зароблені страхові премії, частки премій, що передані в перестраховування, сформовані страхові резерви з часткою в них перестраховиків та інші дані. Більш детальна інформація забезпечує мінімальний рівень оцінки положення страховика як учасника ринку та дозволяє сформуванню певних висновків про його конкурентний стан. Проте інформація про стан страхового ринку України, позиції страховиків та їх напрямки розвитку не створює достатнього масиву інформації ані для страховиків, ані для потенційних інвесторів та клієнтів, що мають намір обрати страхову компанію для інвестування чи отримання страхового захисту відповідно.

Нормативно-правова база, що регулює страхову діяльність в Україні, не лише не сприяє створенню умов для розвитку конкуренції на ринку, а й взагалі не містить положень щодо визначення її основ та особливостей з урахуванням специфіки страхової діяльності та страхової послуги. Конкурентні відносини на страховому ринку України є предметом дослідження двох інституцій – Нацкомфінпослуг України (надає оцінку рівня концентрації та монополізації при складанні щорічного звіту про стан страхового ринку) та Антимонопольного комітету України, де його Департамент досліджень ринків оцінює ступінь дотримання страховими компаніями антимонопольного законодавства. Останній оцінює: зловживання окремими страховиками своїм домінуючим монопольним становищем; використання узгоджених дій та недобросовісної конкуренції; здійснення органами влади (центральної або місцевої) антиконкурентних дій в інтересах окремих страховиків.

Конкуренція у сфері послуг завжди є недосконалою, що пов'язане із природою послуг, які ніколи не бувають однаковими. Незрівнянність послуг базується на відмінностях змісту послуги та засобів сервісу, яким супроводжується страховий захист. Ціна послуги в страховому підприємстві залежить від базового набору ризиків, андеррайтинг яких здійснюється як за стандартними, так й за індивідуальними процедурами.

Характерним для страхового ринку України є приблизно однакова частка платежів від юридичних, фізичних осіб та перестраховальників і незначна частка страхування життя в загальній сумі надходжень (табл.1). Страхування життя утворює довгострокові економічні відносини між компанією та клієнтами і у розвинутих країнах є важливим чинником, що сприяє зростанню економіки за рахунок інвестування коштів страхових резервів. У світовому вимірі для окремих країн страхування життя лише почало розвиватися, а для семи основних світових ринків воно становить 61% надходження глобальної премії. У країнах Європи в залежності від рівня розвитку страхування життя, особливо його накопичувальних видів, визначається стан та розвиток кредитної системи держави та рівень її інвестиційної привабливості. Щодо України, то

страхування життя є індикатором довіри населення до держави, розвитку її соціальних і фінансових гарантій та, найголовніше, фінансової спроможності споживачів послуг.

Таблиця 1

Структура страхових платежів на ринку України*

Показник	Частка у загальній сумі страхових платежів, %					
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Фізичні особи	31,9	40,7	35,8	35,6	34,4	32,7
Юридичні особи	68,1	59,3	64,2	64,4	65,6	67,3
В тому числі від перестраховальників	18,1	6,4	19,3	18,3	23,1	27,9
Разом	100	100	100	100	100	100
Добровільне страхування	87,4	85,1	87,2	85,7	83,4	79,5
Обов'язкове страхування	12,6	14,9	12,8	14,3	16,6	20,5
Разом	100	100	100	100	100	100
Страхування життя	3,9	5,5	8,6	8,1	7,4	7,8
Страхування інших видів	96,1	94,5	91,4	91,9	92,6	92,2
Разом	100	100	100	100	100	100

* Джерело: розроблено автором на основі даних [9]

На ринку страхування життя в Україні відбуваються процеси скорочення кількості учасників та розподіл ринку між 10 страховиками, які утримують майже 90% надходжень страхових премій, а ще 10% належать 10 компаніям (табл.2).

Таблиця 2

Концентрація ринку страхування життя в Україні* (%)

ТОР страховиків	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
ТОР 3	43,8	51,0	44,8	42,8	43,0
ТОР 10	89,8	90,7	91,2	87,9	89,4
ТОР 20	97,7	98,2	98,7	99,0	99,5
Тор 50	100	100	100	100	100
<i>Довідка:</i> кількість СК	62	62	57	49	39

* Джерело: розроблено автором на основі даних [8]

Враховуючи частку ринку життя на рівні ТОР 3, розглянемо компанії, які посіли ці перші місця (табл. 3 – джерело [9]).

Таблиця 3

ТОР 3 страховика зі страхування життя за страховими преміями

ТОР	Рік				
	2012	2013	2014	2015	2016
1	Ренесанс Життя	Ренесанс Життя	Уніка Життя	Мет Лайф	Мет Лайф
2	Аліко Україна	Уніка Життя	Мет Лайф	Уніка Життя	ТАС
3	АСКА Життя	АСКА Життя	Ренесанс Життя	ТАС	Уніка Життя

Обраний для аналізу період розділяється на дві частини, які пов'язані із політичною кризою в країні: у 2012 - 2014 роках у трійці лідерів була компанія «Ренесанс Життя», яка за власною заявою припинила роботу, а Нацкомфінпослуг України у 2017 році анулював її ліцензію. Її портфель договорів страхування було розділено та передано у страхові компанії «Форте Лайф» та «АСКА Життя». Ключова причина такої ситуації пов'язана із власниками компанії – російськими акціонерами, яким ще в 2015 році було заборонено¹ ведення страхового бізнесу в Україні. Крім того, бізнес компанії був зав'язаний на банківському секторі, «очищення» якого потягло різке зменшення надходжень доходів та зростання суми агентських комісій банків (така виплата здійснювалася одноразово в перший рік дії договору та становила 95% суми зарахованих премій). Протягом 2014-2015 рр. надходження страхових премій в компанію скоротилося більше ніж в два рази, в 2016 році вдалося частково відновити свої позиції за рахунок споживчого кредитування, але ще 86 млн. грн. компанія втратила через знецінення фінансових активів, що в підсумку визначило чистий збиток у сумі 53 млн. грн. В 2017 році акціонерами компанії було прийняте рішення про її закриття. Портфель договорів було передано за механізмом переуступки права вимоги. Ситуація, що склалася з цим страховиком, одночасно є результатом дії політичних ризиків та позиції власників щодо продовження функціонування компанії.

2015 – 2016 роки визначили ще одну трійку лідерів - компаній з іноземним капіталом. Маркетинг їх послуг базується на позиціонуванні компаній, кошти яких розміщуються у країнах зі стабільною економікою, вони гарантовано здійснюють нарахування відсотків (бонусів) та виплачують кошти за договорами. Головна конкурентна перевага таких компаній за їх рекламою полягає в походженні капіталу компанії. Особливостями ринку страхування життя в Україні є конкуренція між іноземними страховиками (їх частка від загальної кількості становить 72%) та низька частка юридичних осіб у страхових преміях. Останнє вказує на нерозвиненість механізмів соціальних контрактів між підприємствами та працівниками, де одним з елементів є страхування життя.

В цілому лише за 2016 рік з ринку страхування життя пішли 10 страховиків, серед яких є такі, що не виконали своїх зобов'язань перед клієнтами, в тому числі й компанії з іноземним капіталом, які клієнтами вважалися як найбільш надійні, чому також сприяла політика залучення клієнтів, яких вводили в оману, переконуючи в тім, що їх кошти розміщені в зарубіжних банках. В цілому ситуація на ринку страхування життя демонструє надлишок страховиків, зважаючи на концентрацію ринку, де 99,5% страхових платежів приходиться на TOP 20.

В останні роки (2015 – 2016) предметом конкуренції на ринку страхування життя в Україні є інтереси страхувальників щодо накопичувальних його видів – ці договори дають 60% загальних надходжень (табл. 4). Практично не викликають інтересу у споживачів послуги зі страхування щодо досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку (0,7% від загальних надходжень) адже вихід іноземних страховиків на ринок страхування життя в Україні було здійснено в очікуванні саме пенсійної реформи, що мала привести до розвитку пенсійного страхування, але реформа перетворилася у перманентний процес часткових вдосконалень діючого законодавства, які так і не призвели до розвитку пенсійного страхування.

¹ Відповідно до Закону України «Про оборону України» ст.1, яким обмежено контроль над суб'єктом економічної діяльності з боку осіб, що є суб'єктами держави, здійснюючої військову агресію проти України.

Таблиця 4

Структура послуг на ринку страхування життя в Україні* (%)

Види послуг	2012	2013	2014	2015	2016
Страхування лише на випадок смерті	2,5	1,7	7,4	6,4	12,0
Накопичувальне страхування	46,7	38,7	49,7	62,4	60,4
Інші договори страхування життя	48,4	57,8	41,8	30,3	26,9
Договори щодо досягнення пенсійного віку	2,4	1,8	1,1	0,9	0,7
Разом	100	100	100	100	100

* Джерело: розроблено автором на основі даних [8]

Основними споживачами на ринку страхування життя в Україні як і в інших країнах є фізичні особи, частка яких становить 95,7% від загальної кількості. Платежі юридичних осіб за договорами страхування життя своїх працівників дають лише 4,3%. Тому з позицій конкуренції страховики на цьому ринку повинні розвивати всі маркетингові механізми залучення клієнтів та забезпечувати свою фінансову надійність. А держава, у свою чергу, повинна забезпечувати правові та регуляторні засади гарантування виплат, а також розвивати соціальні програми.

Інша ситуація склалася на ринку страхування всього крім життя. За розміром страхових премій він більший за страхування життя у 12 разів, за кількістю страховиків у 10 разів. Лише на цьому ринку існують обов'язкові види страхування, за наявності яких формуються особливі страхові відносини, які визначають вимоги держави до страховиків (організаційного та фінансового характеру) для одержання ліцензій на такі види страхування та дотримання фінансових зобов'язань щодо формування страхових резервів та перестрахування.

Цей ринок також є диференційованим за видами страхування, на розвиток яких здійснюють вплив чинники макросередовища. Звіти Нацкомфінпослуг України щодо розвитку цього ринку містять багато інформації про ситуацію в цілому, але щодо конкурентного стану та позицій страхових компаній, представленої інформації недостатньо.

Для оцінки конкуренції на ринку треба аналізувати асортимент страхових послуг, розподіл компаній за їх ринковою часткою щодо продажу послуг кожного виду, їх цінні позиції, тощо. За асортиментом послуг на страховому ринку України пріоритетними є послуги з майнового страхування (табл. 5).

Таблиця 5

Структура страхового ринку за галузями страхування* (%)

Галузь страхування	2012	2013	2014	2015	2016
Майнове	75,6	75,3	76,8	75,6	75,6
Особисте	17,5	16,1	15,6	14,3	15,7
Відповідальності	6,9	8,6	7,6	10,1	8,7
Разом	100	100	100	100	100

* Джерело: розроблено автором на основі даних [8]

Суперництво між страховиками йде у галузі майнового страхування, де переважну частку складають премії від юридичних осіб. Розподіл майнового страхування за його видами наведений у табл. 6.

Таблиця 6

Структура страхових премій за майновим страхуванням в Україні*

(%)

Види послуг	2012	2013	2014	2015	2016
КАСКО	28,9	22,1	22,6	22,2	22,7
Вантаж та багаж	8,8	8,9	5,7	20,6	21,5
Майно	23,3	22,3	21,2	20,2	20,4
Фінансові ризики	18,7	22,8	28,8	20,9	17,7
Вогневі ризики	16,0	16,4	15,4	11,5	12,6
Кредити	4,2	6,1	4,5	2,0	2,6
Авіаційне страхування	0,1	1,4	1,8	2,6	2,5
Разом	100	100	100	100	100

* Джерело: розроблено автором на основі даних [8]

Приблизно рівні частини премій приходяться на страхування КАСКО, вантажів та інших видів майна. Поступилися своїми позиціями фінансові ризики, але в цілому принципових змін не відбулося, тому зміни у структурі портфелю майнового страхування можна визнати відповідними макроекономічним впливам. Аналогічним чином визначена структура премій за особистим страхуванням та страхуванням відповідальності (табл. 7).

Таблиця 7

Структура страхових премій за особистим страхуванням (крім життя) та страхуванням відповідальності в Україні*

(%)

Види послуг	2012	2013	2014	2015	2016
Особисте страхування крім життя					
Медичне страхування (безперервне)	50,2	43,4	53,4	63,7	58,8
Медичних витрат	12,3	9,8	10,9	16,2	18,2
Страхування від нещасних випадків	31,4	41,7	31,8	17,7	20,9
Нещасні випадки на транспорті	6,1	5,1	3,9	2,4	2,1
Разом	100	100	100	100	100
Страхування відповідальності					
Цивільна відповідальність власників ТЗ	51,4	52,8	55,7	55,7	57,1
Зелена картка	7,4	9,0	12,9	18,7	19,7
Відповідальність перед 3-ми особами	41,2	38,2	31,4	25,6	23,2
Разом	100	100	100	100	100

* Джерело: там же

В особистому страхуванні зміни відбулися за страхуванням від нещасного випадку на транспорті, що пов'язане із скороченням перевезення кількості пасажирів у цей період через анексію Криму та окупацію частини Донецької та Луганської областей (перевезення залізничним транспортом станом на 01.01. 2017 р. скоротилося на 10%, морським у 220 разів, авіаційний практично відновив позиції до рівня 2012 року). Зростання відбулося по видах медичного страхування за рахунок зростання ціни, яке пов'язане із закупівлями ліків за кордоном та курсом валюти. У страхуванні відповідальності зросла частка «Зеленої картки» та зменшилась частка інших видів відповідальності перед третіми особами. Таким чином на страховому ринку основна конкурентна боротьба відбувається у сегментах медичного страхування та цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів. Відкриття кордонів України на базі безвізу ще більше буде сприяти розвитку страхування медичних витрат, від нещасних випадків на транспорті та продажу полісів «Зеленої картки».

Якщо аналізувати кожен сегмент ринку з позицій розподілу його між страховиками, то ситуація буде виглядати наступним чином (табл. 8).

Таблиця 8

Розподіл основних сегментів страхового ринку України між страховиками у 2016 році, %

ТОР СК	КАСКО	Вантаж, багаж	Майно	Медичне страхування	Цивільна відповідальність власників ТЗ
ТОР - 1	18,6	27,5	9,8	12,4	8,1
ТОР – 3	38,9	30,8	26,4	38,9	21,7
ТОР - 10	67,9	34,9	48,9	58,4	46,5
ТОР - 50	91,3	39,7	61,9	87,9	96,2

* Джерело: розроблено автором на основі даних [8 - 9]

Наведені дані чітко визначають конкурентну ситуацію за показником концентрації на страховому ринку України. При цьому частка премій у ТОП – 1 належить: КАСКО – СК «АХА Страхування», вантаж, багаж та страхування майна – СК «Кремінь», медичне страхування – СК «Провідна» та цивільна відповідальність власників транспортних засобів – СК «Оранта». Фактично весь сегмент страхування транспорту та відповідальності його власників обслуговують перші 50 страховиків² України і це при тому, що більшість страховиків мають ліцензії на страхування КАСКО. Однак абсолютні суми премій за яких відбувається суперництво в цілому незначні, особливо за виміром світових компаній, а розрив між компаніями дуже великий. Наприклад, по страхуванню вантажів та багажу СК «Кремінь» отримала 1205,1 млн. грн., а наступна у рейтингу за цим показником компанія СК «Арсенал Страхування» – 72,6 млн. грн.[9]. Крім того, частка цього виду у валових страхових преміях СК «Кремінь» становить 44%, але ознайомлення з умовами страхування вантажів в компанії й порівняння їх з іншими страховиками не дозволяють зробити висновки про конкурентні переваги СК «Кремінь» в цьому виді страхування.

Аналізуючи питання розподілу ринку слід враховувати наявність у страховиків відповідних ліцензій, які дають право на укладання договорів страхування.

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [11] передбачає систему принципів ліцензування, серед яких визначено принцип рівності

² Помилка може бути пов'язана із неповним переліком страховиків, за даними яких побудований рейтинг на www.forinsurer.com

прав суб'єктів господарювання, що передбачає «заборону використання ліцензування видів господарської діяльності для обмеження конкуренції» [11]. Такий підхід є універсальним правилом забезпечення законності підприємницької діяльності та водночас основою для розвитку суб'єкта господарювання в обраній сфері діяльності. Але по відношенню до страхових компаній ліцензія є також підтвердженням наявності у них Правил страхування для добровільних видів та необхідних умов організаційного та фінансового характеру – для видів обов'язкового страхування.

Саме видача ліцензій на право продажу страхових послуг у формі добровільного страхування є специфічною ознакою товарної конкуренції, тобто зміст продукту, його обґрунтована базова ціна (перевірена регулятором при ліцензуванні) та систематичні перевірки дотримання умов надання послуг впливають на товарний асортимент страхового ринку. За нашою думкою кількість діючих ліцензій визначає зареєстрований образ страхової послуги, яка має приналежність певному виробнику (страховику) та відрізняє цей товар від конкурентів. В обов'язковому страхуванні видача ліцензій ґрунтується на перевірці фінансових вимог до страховиків та відповідності їх досвіду роботи в цьому виді страхування в добровільній формі. Таким чином всі ліцензії на ринку страхування всього крім життя представляють дві групи послуг – в формі обов'язкового та добровільного страхування. Конкуренція між ними здійснюється на різних рівнях:

- в обов'язковому страхуванні – за рахунок розвитку сервісних послуг та можливостей маневрування системами знижок, які передбачає нормативно-правовий акт, що регламентує певний вид страхування;

- в добровільному страхуванні конкуренція відбувається в цілому по страховому продукту та по його сервісній частині, а також враховується фінансова надійність компанії.

Особливістю конкуренції на страховому ринку є можливість виводу страхових продуктів з ринку за вимогою державного регулятора. Мова йде про перевірки діяльності страховиків відповідно до виданих ліцензій та їх анулювання за розпорядженням Нацкомфінпослуг України у разі порушення страховиком ліцензійних умов. Щорічно Нацкомфінпослуг України звітує про результати роботи з видачі та анулювання ліцензій, відповідно до яких відомо про кількість діючих продуктів на ринку. Так, на ринку страхування життя спостерігається зменшення діючих ліцензій з 55 у 2014 році до 34 у 2016 р³. Зі страхування всього крім життя кількість діючих ліцензій скоротилася з 4511 (2014 р.) до 4024 (2016 р.) [8], що пов'язане із скороченням кількості компаній та відмовою діючих страховиків від певних видів страхування, проте така інформація у звітах регулятора відсутня. Між тим конкурентний потенціал страховика спирається на наявність ліцензій, які визначають ресурсне забезпечення діяльності, в першу чергу, фінансову складову та персонал, що має необхідний рівень фахової підготовки та досвід роботи у страхуванні.

Висновки. Конкурентний потенціал страхової компанії визначається шляхом порівняння страховиків в обраних конкурентних групах, які формуються на підставі дослідження страхового ринку та зовнішніх чинників впливу на його стан. Аналіз стану страхового ринку пропонується проводити в аспектах розподілу за сферами страхування (життя та все, крім життя), за формами здійснення страхової діяльності (обов'язкове та добровільне страхування), за організаційно-правовими формами створення страхових компаній та участі іноземного капіталу в розвитку страхової діяльності в Україні. З

³ Порівняння з кількістю зареєстрованих компаній зі страхування життя свідчить про те, що не всі компанії отримали ліцензії.

позицій товарного попиту проаналізовано структуру страхового портфелю за предметами страхування та визначено пріоритети споживчого попиту, саме за який відбувається конкуренція між страховиками. Таким чином, до основних чинників зовнішнього впливу на конкурентний потенціал страховиків пропонується відносити: ринкові чинники, організаційні та ресурсні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л.М. Сучасний стан та проблеми розвитку страхового ринку в Україні/ Л.М. Акімова // Ефективність державного управління. — 2014. — Вип. 40. — С. 475—481
2. Слободянюк О.В. Страховий ринок у категоріях інституціональних теорій /О.В. Слободянюк//Економіка та держава. — 2016. — №2. — С. 61—64
3. Про затвердження Програми розвитку страхового ринку України на 2001 - 2004 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2001 р. № 98 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Competition and related regulation issues in the insurance industry// [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.oecd.org/daf/clp>
6. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика:[монографія]/ О.О. Гаманкова.- К.: КНЕУ, 2009.- 283 с.
7. Фурман В.М. Особливості та сутність страхового ринку/В.М.Фурман// Фінанси України, 2005. - № 4. – С. 126-131
8. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug>
9. Статистика страхового ринку України [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.forinsurer.com>
10. Шірінян Л.В. Вплив розмірів страхових компаній на ефективність діяльності і розподіл на ринку страхових послуг в Україні/Л.В.Шірінян// Економіка і прогнозування. – 2011 - №4. [Електронний ресурс]: Режим доступу:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64._2011_4_11.- С.97-105
11. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222-19>